

Angol történelem: polgári forradalom, demokratizálódás, két nagy párt kialakulása, parlamentarizmus, szerves fejlődés, radikális törések nélkül,

Angol szellemi hagyomány: empirizmus, szkepticizmus, a múlthoz, **a gyökerekhez való ragaszkodás**, a társadalmi mérnökség elutasítása, **organikus fejlődésszemlélet**, a kulturális örökség tisztelete

Gentleman ideája (életmód, vidéki birtok, műveltség tudományok és művészetek terén, lóverseny), **szokás és hagyomány tisztelete**, a múlt embereinek tisztelete (az ember egymaga nem képes megérteni a világot, elődeink közös tapasztalata sokkal biztosabb tudást nyújt, mint az absztrakt gondolkodás egymaga);

Mit takar a fogalom? Lovagiasság, hazafiság, fegyelem, önmegettartóztatás, de leginkább **tisztesség és becsület, magatartásmód**; a fogalom 1750 körül keletkezhetett, de tartalma ennél jóval régebbi; **külsődlegességnek tűnik** az udvariasság miatt, de egyáltalán nem erről van szó: az **egymás iránti tisztelet legjobb kifejezője**;

Az előző órából: a negyedik meghatározás szerint képzelel el Eliot a kultúrát.

T.S. Eliot: A kultúra meghatározása

(1948)

Bevezetés

Eliot szerint minden **szó értelmé** akkor kerül a figyelem középpontjába, amikor **rosszul kezdik** el használni. Ugyanúgy működik ez mint egy doktrína: **akkor figyelnek a doktrína valódi értelmére**, amikor **megjelenik az eretnesség**. **A hasonlat** nem véletlen ugyanakkor Eliot szerint: **minden egyes kultúra a vallással jelent meg** és bontakozott ki. Valamilyen szoros összefüggés tételződik tehát a kultúra és a vallás kialakulásakor, de hogy mi is ez az összefüggés, az a kérdés.

Eliot ugyanakkor azt is **meghatározza**, hogy mi az az **alapvető három feltétel**, amelyek **nélkül nincs kultúra**: **1. egy organikus** (nem megtervezett) struktúra; **2. a kultúra helyi** részkultúrákra, **regionális** kultúrákra legyen bontható; **3. a vallás és vele a kultúra** és a kultusz **egységének** és **sokféleségének** a jelenléte. Ez a három feltétel nem egy virágzó kultúra valamennyi feltétele, hanem ez a **minimális feltétele annak**, hogy egyáltalán kultúráról beszélhessünk. Ezen túlmenően még igen sok feltétel szükséges ahhoz, hogy virágzónak lehessen nevezni egy kultúrát. Ahol ezek a feltételek nem teljesülnek, ott nem lesz magas kultúra.

Szkeptikus ugyanakkor azzal kapcsolatban, hogy **előre meg lehetne mondani**, mitől is fog **fejlődni a kultúra**, **mitől fog tökéletesedni**, hogy meg lehetne tervezni mi vezethet az emberiség kulturális gyarapodásához. **A jövőről nem tudhatunk semmit**, csakis a múltba kapaszkodhatunk, **minden más társadalmi kísérletezés csupán**. De azt éppen ezért mégis meg lehet állapítani, hogy a **múlthoz képest hanyatló-e vagy fejlődő** tendenciát mutat a jelen kultúrája.

És **Eliot** egyértelműen amellet foglal **állást**, hogy **hanyaglik**. Ebben nagy szerepet játszott természetesen a **második világháború**, mint az Eliot-ot körülvevő kontextus. A kérdés a jövőre vonatkozóan az, **hogymi lesz?** Ezt persze nem tudjuk, de azt mégis meg tudjuk állapítani, hogy **ha a fent említett három feltétel nem teljesül**, akkor nemcsak hogy tovább hanyatlik a kultúra, hanem **egyben el is tűnik**. De ha ezt sikerül is megállapítanunk, akkor sem biztos, hogy a feltételek meglétének teljesítésével már tökéletesíthetjük a kultúránkat.

I. A kultúra három értelme

Háromféle módon képzelhetjük el a kultúrát: az egyén, egy csoport vagy egy egész társadalom kultúrájáról beszélhetünk. Az **egyén** kultúrája azonban egyértelműen a **csoport kultúrájától**, a **csoport kultúrája** pedig a **társadalom kultúrájától függ**. Vagyis a társadalom kultúrája a legalapvetőbb kérdés.

Szándékolt erőfeszítés értelmében csakis az **egyén önművelése** kapcsán beszélhetünk kultúráról, de az **egyén kultúrája** a csoport vagy a **társadalom hátterével** együtt érthető meg.

De az alapvető kérdés, amit fel kell tenni: **van-e értelme a kultúra megvalósítását célzó tudatos szándéknak mindhárom értelmezés vonatkozásában?** Az lenne épp ezért fontos, hogy olyat ne állítsunk a társadalom vagy a csoport kultúrájának céljaként, ami csak egyéni cél lehet és fordítva. **Irodalmárok és moralista filozófusok az első két értelemben beszélnek csak kultúráról**, de elsősorban is az első értelemben (Mathew Arnold: Kultúra és anarchia művével vitázik itt Eliot).

A kultúra **tökéletesítésére ugyanis nem törekedhetünk** tudatosan, egészen pontosan előre megtervezett módon. A **kultúra ugyanis olyan sokféle, egymással összhangban álló tevékenységek produktuma, amelyeket önmaguk kedvéért üznek, és nem tervezhető előre**. **Törekedni törekedhetünk a tökéletesedésre**, de a tökéletesítés **nem azt jelenti**, hogy az addigi elképzeléseket **egy csapásra kidobjuk** és helyette **bevezetünk egy másikat**. Magamat is tökéletesíthetem azzal, hogy azt mondom: **felhagyok** ezzel és ezzel a rossz szokással, és **igyekszem felvenni** ezt és ezt a jó szokást. De **mérnöki módon** megtervezni magam tökéletesedését, és azt mondani ezen terv szerint másik személyt csináljak magamból – ezt nem tudja az ember megcsinálni.

A kultúra Eliot szerint:

1. olyasmi, ami miatt érdemes az életet leélni. A hogyan kérdésre adja meg aválaszt. Mindegy az élet melyik szeletére, tevékenységére gondolunk, szintem is fontos, hogy mit teszünk, a lényeg a hogyanon van.
2. azért hasonlít a **vallásra a kultúra**, mert az nem más, mint egy szellemi képesség illetve **magatratásforma**. Nem pusztán szabályok összessége például, hanem hit, hiszen **viselkedésünk bizonyos értelemben maga is hit**.

Bizonyos szellemi képesség vagy magatartásforma tehát, amely egyben valamely társadalmi csoporthoz tartozik. Ahogy az udvariasság, előzékenység a kifinomult ízlésű arisztokráciára jellemző. A tanulás esetén a tudásra, a filozófia esetén az értelmiségre, művészi képesség esetén a művészekre. De ami jellemző ezen meghatározásra: mindig csak valamelyikre gondolunk a felsoroltak közül, de sohasem egyszerre mindegyikre a kultúra szó emlegetésekor. Márpedig ha valaki tökéletességet ér el egyikben, de a többiben sehogy nem áll, akkor nem beszélhetünk kultúráról, kultúremberről. A műveltség és a művészetek iránti fogékonyság jó modor nélkül semmit sem ér, ahogy a tudás is jó modor nélkül csak tudálékosság.

Azaz nem a felsoroltak egyikében, hanem a felsoroltak összességében kell keresni a kultúrát. De azt egyetlen személytől sem lehet elvárni, hogy tökéletes legyen az összesben, azaz tökéletesen kultúrált ember nincs. Ha egyén nincs is tökéletesen kultúrált, azért egy csoport még lehet, sőt a társadalom viszont annál inkább képes lehet a kultúrára, hiszen egyes tagjai az egyes területeken érhetnek el kiválóságot, és ezt összegezve a társadalom egésze minden területen lehet tökéletes. Az egyes ember csak része, csak hozzájárul a társadalom kultúrájához, ő önmagában még kevés.

Ennek ellenére nem értelmetlenség az egyén vagy a csoport kultúrájáról beszélni: de látni kell, hogy az egyén kultúráját nem lehet elszigetelni a csoporttól és a társadalomtól. Az egyének és a csoportok kultúrája sem kell feltétlenül, hogy elszigetelődjön egymástól, sőt az a jó, ha interakcióba kerülnek egymással. A kölcsönös érdeklődés hozza közelebb a kultúráltság állapotához a társadalmat. Éppen az e kölcsönös érdeklődés lesz a kultúra számára nélkülözhetetlen kohéziós erő.

A primitív társadalmakban még együtt vannak a részterületek: tudománynak, vallásnak, politikának, művészeteknek még igen sok közös érdeklődési köre van, és csak a civilizáció fejlődésével, a szakosodással válnak külön.

De a civilizációs tagolódással együtt különböző kulturális szintek is kialakulnak a társadalmon belül: megjelenik egy osztály vagy egy csoport kultúrája. Az egyenlőség, a kulturális egyenlőség eszméje emiatt zátonyra fut, ami nem feltétlenül baj, Sokkal inkább az a fontos kérdés, hogy: öröklődés révén kell-e továbbadni ezt a csoportkultúrát vagy a kiválasztás egy másik eszköze révén, hogy aztán bármely csoport bármely tagja elérhessen magasabb kulturális szintet is, ha akarja és képes is erre.

A veszély is jól látható: a civilizációs szakosodás révén olyannyira elaprózódhatnak a kultúrához szükséges részelemek, hogy az teljes szétaprózódáshoz, dezintegrációhoz vezet. És a kultúra dezintegrációja okozhatja legsúlyosabb válságokat. Akár teljesen el is szakadhatnak a szakosodott kultúrák egymástól és egyedi kultúrákká alakulhatnak át. De lehetséges ez a dezintegráció csak egy csoporton belül is, lásd pl: arisztokrácián belül.

A dezintegráció kezdete valahol ott keresendő, amikor a kultúra többi ága szétválik a vallástól. Vallás és a kultúra többi ága olyannyira összetartozik, hogy kultúra igazán csak ott tud kialakulni, ahol a vallás már megvan. Kölcsönös hatás érvényesül a kettő viszonyában. A kultúra egy nép vallásának megtestesüléseként is felfogható. A kultúra és a vallás két különböző aspektusa ugyanannak a dolognak. Nem két különböző dolog, amelyek viszonyban vannak egymással, de nem is azonos a kettő. A vallás megadja a kultúra szerkezetét. Viselkedésünk bizonyos értelemben maga is hit.

II. Az osztály és az elit

Sok társadalomban **nemcsak egy bizonyos funkció kap nagyobb tiszteletet** a társadalom más tagjaitól, hanem **maga az a személy is aki** betölti. Ám **ez a személy az osztályhoz való hovatartozása** miatt kapja ezt a tiszteletet. Ez elsősorban Angliára igaz, ahol az osztálynak mindig is nagy szerepe volt saját kultúrájának a megőrzésében. Ugyanakkor Eliot szerint a **magasabb kulturáltságú társadalmi osztályok kultúrafenntartó szerepe nem csak annak sajátos osztálynak** kedvez, hanem az **egész társadalom javát szolgálja**.

Ez a társadalmi osztály: az **elit**. De az elit **egészséges népi kultúra** nélkül önmagában még nem **elég a magasabb kultúrájú** társadalom kialakulásához, mert Eliot szerint a kultúra a társadalomnak mint egésznek az alkotása, nem pedig egy meghatározott csoporté. Egy csoport nem képes egyedül megalkotni azt. **Az elit szerepe: a kultúra organikus fejlődésének megőrzése, a kultúra átörökítése révén.**

Ráadásul nem egy egységes elit van, hanem **elitek** létezéséről beszél Eliot is. **Politikai, szervező, intellektuális, művészi, erkölcsi, vallási elitekről**, bár **hozzáteszi: nagy kár**, hogy az **elit ennyire széttagozódott** és különféle szerepek kapcsolódnak a különféle elitekhez, hiszen éppen az **egységes voltuk lenne fontos**, de legalábbis az egymás közti interakció. Az **nem jó, ha a különféle funkciójú elitek elszigetelődnek** egymástól. A legfelsőbb társadalmi osztály nem mindig fedi le az eliteket, az elitbe a történelem folyamán is bekerültek sokszor alacsonyabb rangból származók. Az **elit az elsődleges fogyasztója** a művészeti, gondolati produktumoknak, amelyeket **egy kisebbség állít** elő, és amely **szintén az elit része**, de amelybe már **gyakrabban bekerülnek alsóbb osztályokból** is. De azért az elit java része valóban egy bizonyos hagyománnyal rendelkező osztályból a domináns osztályból kerül ki.

Ugyanakkor Mannheimmel együtt **óva int egy olyan tömegtársadalomtól**, amelyben az elitek **kiválasztódásának egyetlen kritériuma a teljesítmény** lenne. Egy ilyen társadalomban az **elitek kicserélődése túl gyorsan** menne végbe, nem lehetne átörökíteni azt a kultúrát, amit hordoznak, a **társadalmi folytonosság állandóan** megtörne. És itt érünk el Eliot szerint a **leglényegesebb ponthoz: a kultúra továbbadásának, átörökítésének kérdéséhez.**

Milyen **szerepet játszik az elit és az osztály a kultúra továbbadásában**, átörökítésében. A **kultúra** ugyanis **nem bizonyos tevékenységek merő összege**, hanem **életmód**. A **szokások révén adják tovább a kultúrát**. A kultúra, az **életmód továbbadásának elsődleges**, de nem egyetlen terepe: **a család**. Ha ez nem működik, akkor előbb-utóbb az egész kultúra elkorcsosul. De család alatt nem csak a közvetlen szülőket vagy nagyszülőket érti Eliot, hanem sokkal **több generációt**.

Elképzelhető egy olyan elit, amely nem kapcsolódik osztályokhoz, ám akkor a kiválasztódás **csakis a teljesítmény alapján** menne, a **kultúra átörökítése pedig megszűnne**, és ez Eliot szerint nem jó. Pedig az **osztály nélküli társadalmakról** szóló elképzelések **ezt a képet vetítik előre**. És nincs példa erre, hogy egy **elit**, amely **csak teljesítmény alapján választódott** volna ki, **képes lenne átvenni az uralkodó osztály szerepét** a társadalomban. **Az egyetlen kísérlet eddig nem mutatott sok pozitívumot: ld. Oroszország.**

De ha már a **családok nem biztosítják a kultúra továbbadását**, ha az elitek kiválasztódása pedig csakis a teljesítmény alapján működik és emiatt az eliten belül nincs lehetőség a kultúra

továbbadására, akkor vajon az **oktatás képes-e átvállalni** ezt az átörökítő szerepet egy olyan társadalomban tehát, ahol minden osztálykülönbséget meg akarnak szüntetni. **Nem**, mivel ekkor az **elitek nem életmódot tanulnak**, hanem **csak szakterületükhöz szükséges tudást** kapnak. Az eliteket nem életmódjuk hanem maximum hivatásbeli érdeklődésük köti össze.

A tagozódott társadalom tehát Eliot szerint kívánatos: a felsőbb szintek nem feltétlenül több kultúrával rendelkeznek, hanem inkább tudatosabban és gazdagabb tagoltsággal képviselik azt. A kultúra különböző szintjeinek megléte tehát lényeges Eliot szerint.

III. Egység és sokféleség: a régió

A kultúra virágzásához nem jó, ha a társadalom kultúrája **túlságosan egységes vagy éppen fordítva, túlságosan megosztott**. **Nincsen** ugyanakkor egy **általános mérce**, ami minden népre igaz lenne, ezen arányok tekintetében. Nemcsak átjárható osztály tagozódásoknak kell lennie azonban, hanem **regionális különbségeknek**. **Háborús** időszakok persze kivételek: itt az **egység a fontosabb**. Ez egy tudatosan megszervezett és kivételes egység, amely békeidőkben nem jellemző és nem is tartható fenn.

Minden **egyes térség** egy országon belül **sajátos kultúrával** rendelkezik. Néha még egy **sajátos nyelvet** is megőriznek (ld. Nagy-Britannia skótok, írek stb.). Persze sokszor ez **konfliktust** is szül: a **kérdés az, hogyan kezelik**. Eliot szerint a kölcsönös egymásra hatás miatt **mindkettő számára fontos a másik** léte. Eliot szerint, ha **az angol kultúra** teljesen **kiiktatná** a skótot, a wales-it vagy az írta, akkor önmagát is felszámolná, hiszen olyan sok inspirációt merített ezekből, és olyan sok mindent köszönhet nekik.

Ugyanakkor a **regionális súrlódások** is néha **jó értelemben hatnak a kultúrákra**: kedvez az alkotókészségnek, ahogy a legtöbb, nem radikális konfliktus is pozitív hatással lehet a kultúrára. A túl **nagy egység nivellálja a kultúrát**, de általában egy alacsonyabb fokon. Az **osztályellentéteket** néha keresztbe húzzák a **regionális ellentétek** és sok egyéb más ellentét, ami miatt aztán nem alakul ki egy hatalmas antagonizmus, hanem sok apró, s ez kedvez a konfliktusok nyugodtabb feldolgozásában, ezzel pedig a kultúra fejlődésében.

Ugyanakkor a régiókon és az országokon túlmenően kultúra nem létezik: **nincs világg kultúra Eliot szerint**. Egyes népek kultúráit sohasem lehet egyesíteni, **mindig lesznek vonzások és taszítások is egymás irányába**. **Világg kultúra nem lesz**, vagy ha lesz, az teljesen szétrombolja az egyes népek kultúráját. De Eliot szerint leginkább nem is lehet elképzelni a világg kultúrát mint olyat.

A kultúrák egymás közötti kölcsönhatásában legnagyobb szerepe a **migrációnak** van. Csakhogy míg a történelem előtti időkben az **egész nép** vándorolt az **egész kultúrájával**, addig manapság már egészen más a helyzet: a **migránsok nem az egész nép kultúráját**, csak saját csoportjuk kultúráját viszik magukkal.

IV. Egység és sokféleség: szekta és kultusz

Ez a fejezet a **vallási megosztottságok kulturális jelentőségével** foglalkozik. Mi a legkedvezőbb a kultúra továbbadása szempontjából, már ami a vallási megosztottság kérdését

illeti. Eliot: a **különböző kulturális jelleggel rendelkező népek közös vallási gyakorlata elősegíti a kultúrák továbbadását.**

A **vallási konfliktusok** nem feltétlenül **okozzák a kultúra hanyatlását**, sőt lehet éppen igen termékeny is a vallási konfliktusok időszakában kulturálisan. A megrögzött tanok az új kihívásokra kénytelenek megrögzöttségükből ismét frissekké válni, válaszolni az új kihívásokra. A **vallási szakadásokkal együtt új kultúrák is keletkeznek egyben ilyenkor.** Ráadásul kölcsönösen feltételezik egymást, amennyiben az egymás okozta kihívások nélkül talán mindkettő elhalt volna.

De pontosan meghatározni azt, hogy a vallási szakadások milyen módon és milyen mértékben formálják a sajátos szubkultúrát vagy ha elszakadásról lenne szó a sajátos kultúrát, arra nincs válasz.

Az **alapvető kérdés** ugyankor itt is az mint az előző fejezetekben: az **egység és sokféleség milyen mértéke kívánatos.** Nincs itt sem egységes mérce, mindkettőnek jelen kell lennie: centripetális és centrifugális erőknek egyaránt. A két erő küzdelme révén lehet fenntartani az egyensúlyt a kettő között. A hamis eszmék megcáfolásához szükségesek az állandó konfliktusok.

V. Megjegyzések a kultúráról és a politikáról

A **politika a gyakorlat emberéé**, ő határozza meg **életünk menetét nem kis részben.** Neki **mindenféléképpen tájékozottnak** kell lennie tehát a társadalomra és a kultúrára vonatkozó elképzelésekkel. Ehhez **elsősorban megfelelő társaságban** kell forognia, mivel **ideje nincsen könyvek elolvasására.** Az **elitek egymás közti interakciójának** fontosságát hangsúlyozza Eliot itt is.

A **magasabb szintű tevékenységet végző emberek találkozásának** olyan lehetősége a fontos, amikor **nem feltétlenül a szigorú szakmai dolgokról** van szó. A **politika elméletének történetét** mindenféleképpen meg kell ismernie ezen túl a politikusoknak, mivel abból gyorsan kitűnik: az **emberi természetet nem lehet egy egyszerű mozdulattal az éppen aktuális politikai eszmékhez szabni.** Ennél sokkal nehezebben változik az emberi természet. A kultúra politikai irányítása igen súlyos veszélyeket hordoz magában (ld. Szovjetunió).